

KAKO JE UHIĆEN NAŠ ČOVJEK U DAMASKU?

Robert Derenčin *

UDK: 355.40

341.326

Stručni rad

Primljeno: 10. II. 2015.

Prihvaćeno: 5. II. 2016.

SAŽETAK

Eli Cohen, „naš čovjek u Damasku“, bio je izraelski obavještajac koji je nekoliko godina iz Damaska u Izrael slao neprocjenjivo važne podatke. Cohen nije bio špijun plejboj koji je trošio Mossadov novac na to da se sprijatelji s visokorangiranim sirijskim službenicima kako bi pribavljao podatke. Eli Cohen bio je skroman vojnik poslan u opasnu misiju na neprijateljski teritorij. Ako je doista napravio barem jednu fatalnu pogrešku zbog koje je uhićen, bio je to neizbježan kraj za čovjeka koji je (pre)dugo radio u vrlo teškim uvjetima.

Ključne riječi: Eli Cohen, Aman, Mossad, obavještajne radiokomunikacije.

TKO JE BIO „NAŠ ČOVJEK U DAMASKU“?

Izrael je pobijedio u Šestodnevnom ratu u lipnju 1967. između ostalog i zbog odličnog rada izraelskih obavještajnih službi. Barem dvojica njihovih obavještajca uspjela su se nekoliko godina prije rata infiltrirati u najviše egipatske i sirijske političke i vojne krugove. U Egiptu je to bio Wolfgang Lotz (Ze'ev Gur-Aryeh), koji se zbog svoje plave kose, plavih očiju i držanja predstavljao kao Nijemac, bivši pripadnik Rommelovog Afričkog korpusa. U Siriji je to bio Eli Cohen, koji se zbog svog arapskog izgleda predstavljao kao Sirijac, povratnik iz Argentine. Nekolicini osoba u Izraelu Lotz je bio poznat kao „oko Tel Aviva u Kairu“, a Cohen je bio poznat kao „naš čovjek u Damasku“ (Geller).

Eli Cohen (puno ime: Eliahu ben Shaul Cohen) rođen je 1924. godine u Aleksandriji, u židovskoj obitelji porijeklom iz Sirije. Roditelji su međusobno govorili arapski na „sirijski način“, što je pojedinost koja će puno godina kasnije biti vrlo važna. U početku je život bio dobar, obitelj je bila dobrostojeća, a u Aleksandriji su u to vrijeme jedni uz druge mogli živjeti Arapi, Europljani i Židovi. Međutim, nakon što je Elijev otac Shaul bankrotirao, život je postao težak. Eli Cohen je zahvaljujući

* Robert Derenčin (robert.derenčin1@pu.ht.hr) umirovljeni je časnik iz Pule.

stipendiji nastavio školovanje, što ostala njegova braća nisu mogla, ali je ipak morao financijski pomagati obitelj pa je radio kao prodavač u trgovini konfekcije Clark.

Pred Drugi svjetski rat situacija u Egiptu počela se zaoštravati. Europljani su bili zaštićeni, ali Židovi nisu, pa je obitelj Cohen osjećala sve veću netrpeljivost arapske većine. Kao i u Europi, cionistička je organizacija u Egiptu počela jačati (osobito među mladima), jačala je želja osnivanjem države koju će moći zvati svojom pravom domovinom. Eli i njegov tri godine mlađi brat Maurice bili su aktivni u raznim cionističkim društvima (Stockton 2006).

Budući da je Cohen pokazao visoku inteligenciju, a i marljivo je radio, dobio je stipendiju da se školuje za rabina. Umjesto toga, 1947. krenuo je na studij elektrotehnike na Politehničkom fakultetu Sveučilišta u Aleksandriji. Muslimansko bratstvo proganjalo je židovske studente na sveučilištu pa je 1949. prekinuo studij i zaposlio se u jednom uvoznikom poduzeću. U trgovinu konfekcijske robe Clark, u kojoj je za vrijeme školovanja već bio radio, prešao je 1951. Prema jednom izvoru, tvrtka Clark bila je osnovana 1946. kao paravan za izraelsku obavještajnu djelatnost, a u trgovini nije prodana nijedna košulja (Britton 2009).

Nije poznato kad je Eli Cohen počeo raditi kao izraelski obavještajac, ali se iz poznatih činjenica može zaključiti da se njegova „karijera“ razvijala postupno. Vjerojatno se u početku radilo o manjim zadaćama za obavještajnu službu Hagane¹, pomaganju egipatskim Židovima da se isele u Palestinu (nakon 1948. u Izrael), krijumčarenju oružja itd. Koliko je Eli Cohen bio diskretan u svom tajnom radu pokazuje i to što nije pomogao svojoj obitelji kad je odlučila napustiti Egipat, nego su dokumente za odlazak dobili službenim putem i 1949. su otišli u Izrael. Skoro sigurno je da je Cohen bio pripadnik Postrojbe 131, od 1950. u sastavu izraelske vojno-obavještajne službe Aman (puni naziv: Agaf Ha-Modi'in). Međutim, izgleda da je djelovao samostalno, ne uplićući se previše u akcije te postrojbe u Egiptu. Između 1952. i 1956. nekoliko je puta bio uhićen, ali na ispitivanjima nije ništa priznao, ništa mu nije moglo biti dokazano pa bi ga nakon nekog vremena pustili iz zatvora.

Navodno je Eli Cohen u Izraelu prošao izobrazbu za radiooperatera i nakon toga se vratio u Egipat gdje je djelovao kao „glavni radiooperater“, a u Amanu su ga zvali Alex (Britton 2009). Ne postoje objavljeni dokumenti koji dokazuju da je izobrazba doista bila u Izraelu, možda je bila u Egiptu. U svakom slučaju, ako je Eli Cohen imao „svoj“ radiouređaj, to je značilo da je već tada bio ozbiljan obavještajac. Zna se da je u ljeto 1955. tajno posjetio Izrael, gdje je prošao daljnju obavještajnu izobrazbu. Iako mu je bilo zabranjeno, nazvao je telefonom sestru Odette i rekao joj gdje se nalazi. Njegovi nadređeni odmah su to doznali i smjesta ga vratili u Egipat, prije nego što je Elijev brat Maurice uspio doći do hotela u Tel Avivu u kojem je Eli boravio.

Cohen je nastavio obavještajni rad u Egiptu, ali je do danas ostala tajna što je tamo radio. U svakom slučaju, nakon rata 1956. ponovno je uhićen i u prosincu 1956. protjeran iz Egipta (Britton 2009). Nije bio jedini, Egipat je u nekoliko mjeseci protjerao tisuće Židova. Cohen je prvo iz Egipta brodom došao u Napulj, nakon nekog vremena iz Genove je brodom došao u Izrael i opet se sastao s obitelji. Stvari

¹ Hagana (hebr. *hagana*: obrana), tajna paravojna židovska organizacija u Palestini.

se nisu odmah odigrale onako kako je to on vjerojatno očekivao. Nakon dolaska u Izrael nitko mu nije pristupio i ponudio posao u obavještajnoj službi. Tražio je posao, jedan prijatelj (također imigrant iz Egipta) dao mu je adresu ureda u ulici Allenby u Tel Avivu, a voditelj ureda (po činu satnik) zaposlio ga je kao analitičara arapskog tiska za Aman. Nakon nekog vremena Eli je napustio taj posao. Prema riječima njegove obitelji, taj mu je posao bio dosadan. U obitelji je ostao, barem što se tiče aktivnosti izvan doma, krajnje zatvoren, a koristio je i obavještajne trikove kako bi sačuvao svoje tajne. Kasnije je na suđenju u Damasku izjavio da je taj posao radio bez nekog oduševljenja i da je na kraju otpušten zbog pomanjkanja posla (Britton 2009). Naravno, sve što je izjavio na suđenju treba krajnje oprezno uzeti kao činjenicu, vjerojatno je tada (kao i ranije tijekom istrage) pokušavao zaštititi što se zaštititi moglo.

Ostavši bez posla Eli je završio tečajeve za knjigovođu i računovođu, na koje ga je poslalo Ministarstvo rada, i uz pomoć jednog prijatelja (opet imigranta iz Egipta) zaposlio se kao računovođa u jednoj tvrtci (Britton 2009). Sve to ne mora značiti da je Eli Cohen imao poseban status u Izraelu jer sličan su put imali i ostali novopridošli imigranti, ali lako je moguće da je sve to izrežirao Aman i da je u Tel Avivu Klub imigranata iz Egipta služio tome da nadzire emigrante i otkriva „talente“ za obavještajni rad. Može biti da je točna teorija kako je sve to služilo tome da se vidi kako se Eli ponaša u nepovoljnim situacijama (Rebić 1990). Naravno, sve su to teorije, jer čak ni njegova obitelj nije znala skoro ništa o njegovom životu u Izraelu.

Jedina svijetla točka tijekom boravka u Izraelu bilo je zasnivanje obitelji 1959. Obitelji je bio privržen do kraja. Eli i njegova supruga imali su troje djece i period između upoznavanja buduće supruge i ponovnog prihvaćanja posla obavještajca sigurno je najljepši period u njegovom životu. A onda je 1960. dobio ponudu da se priključi vojno-obavještajnoj službi Aman, točnije Postrojbi 131.

Do danas nije jasno je li Aman Cohena cijelo vrijeme od dolaska u Izrael nadzirao kao potencijalnog agenta ili je njegovo ime „zabljesnulo“ kad su tražili kandidata za određenu zadaću. Moguće je da su planirali duboku operaciju u Siriji, da su napravili „legendu“ (izmišljeni *background*) za agenta kojeg će poslati, te su na kraju otkrili da je Eli Cohen najpovoljniji za taj posao ili, bolje rečeno, za tu legendu (dob, izgled, životni put...). Sretan i smiren čovjek, Eli Cohen prvi (i jedini) put u životu je ponudu Amana odbio. I onda je odjednom ostao bez posla kao „višak“. Može se dvojiti je li Cohen cijelo vrijeme nakon dolaska u Izrael bio nadziran i usmjeravan, ali nema nikakve dvojbe da mu je taj otkaz namjestio Aman kako bi ga prisilili da prihvati njihovu ponudu. Ostavši bez prihoda, prihvatio je ponudu i ponovno postao obavještajac. Poslije je rekao da nije bilo pritiska, kako mu je rečeno da može doći na šest mjeseci pa, ako mu se ne sviđa, može otići (Britton 2009). Naravno da direktnog pritiska nije bilo, ali je činjenica da se Eli Cohen u tom trenutku našao bez posla i s obitelji koju je trebao uzdržavati.

Obitelj o tome nije znala ništa, uključujući Mauricea koji je i sam već nekoliko puta odbio posao u Amanu. Ipak, 1960. i Maurice Cohen je pristupio Amanu gdje je specijalizirao kriptologiju. Eli i Maurice su tek nakon nekoliko godina slučajno

saznali da oboje rade za Aman. U sljedećih šest mjeseci Eli Cohen je stjecao vještine za koje su njegovi nadređeni mislili da će mu trebati (brza vožnja, uporaba oružja (osobito kratkog), topografija, sabotaža, uporaba radiouređaja i kriptografija). Prema nekim izvorima, Aman u početku nije namjeravao koristiti Cohena kao agenta u vrhu sirijskog društva (Britton 2009). Zaista, tko je mogao zamisliti koliko visoko će on dospjeti. Ali kad se to dogodilo, Aman nije imao ništa protiv toga.

Eli Cohen je dobio novi identitet. Aman je iskoristio stvarnog (tada pokojnog) Kamela Amina Ta'abeta. Prema legendi, Kamelovi su roditelji rođeni u Siriji, ali su se preselili u Bejrut (Libanon) gdje se Kamel rodio. Kad je Kamel imao tri godine obitelj se iz Bejruta preselila u Aleksandriju. Kamelov se ujak 1946. preselio u Argentinu i otvorio posao s tekstilom, a nakon godinu dana pozvao je Kamela da mu se pridruži. Kad je zajednički posao propao, Kamel je otvorio svoju uvozno-izvoznu tvrtku. Roditelji su mu umrli 1956... (Mizrahi 2011).

Eli Cohen je 3. veljače 1961. krenuo na zadatak: otputovao je iz Tel Aviva u Zürich gdje je „postao“ Kamel Amin Ta'abet. U Zürichu se ukrcao na let za Santiago (Čile). Taj je let imao tranzitno slijetanje u Buenos Airesu. Putovnice tranzitnih putnika nisu se kontrolirale i pečatile. Eli je jednostavno ostao u Buenos Airesu, a njegov ulazak u zemlju nije nigdje dokumentiran (Britton 2009). Taj dio nije najbolje rasvijetljen jer nije objašnjeno kako na letu nisu primijetili da nema jednog putnika, barem po dolasku u Santiago. Vrlo je moguće da je netko „uskočio“ umjesto Elija. Eli Cohen je nakon nekoliko dana došao u kontakt sa svojim lokalnim kontrolorom iz Amana.

Cohen bio je društven, šarmantan i bogat, lako je sklapao prijateljstva, između ostalog i sa službenicima sirijskog veleposlanstva u Buenos Airesu. I novi sirijski vojni ataše u Buenos Airesu, brigadir Amin al-Hafez postao je njegov prijatelj. Amin al-Hafez je zbog svoje sklonosti Socijalističkoj stranci arapskoga preporeda (Baas) udaljen iz Sirije i poslan u Argentinu (Britton 2009). Dvije godine poslije al-Hafez postao je predsjednik Sirije. Nikad nije objašnjen način na koji se Cohen uspio prezentirati Sirijcima u Buenos Airesu, objasniti im gdje se „skriva“ sve te godine (1947–1961) u Argentini. Legenda je bila odlična, podudarnosti s njegovim stvarnim životom (do toga da je u djetinjstvu slušao roditelje kako između sebe govore arapskim jezikom na sirijski način) bile su nevjerojatne, ali na neka je pitanja (slučajna ili „slučajna“) ipak morao imati odgovore. U svakom slučaju, Kamel je pred sirijskim prijateljima izražavao domoljublje i želju da se vrati u zemlju svojih roditelja i na kraju je u tome i uspio. Ukrcao se 1. siječnja 1962. u Genovi na putnički linijski brod *Astoria* koji je plovio za Bejrut. Druželjubitiv i bogat, Kamel je lako sklapao prijateljstva s bogatim arapskim putnicima na brodu. Jedan od njih bio je Sirijac koji je toliko zavolio Kamela da mu je ponudio da ga svojim autom odveze iz Bejruta u Damask, što je ovaj, naravno, prihvatio.

Jedan detalj pokazuje kako život obavještajca može biti težak. U prosincu 1961. preminuo je otac Elija Cohena. Cohen se nakratko pridružio obitelji u Izraelu, ali nije mogao ostati dovoljno dugo (koliko nalaže židovska tradicija), nego je nakon nekoliko dana morao otputovati i glumiti veselog plejboja. U Damasku je unajmio stan u elitnoj četvrti, preko puta zgrade Glavnog stožera sirijske vojske, a iz svoje

vile gledao je i na ulaz zgrade u koju je sirijska Vlada smještala službene goste (Sanua 2001). Cohen je poslao prvu radioporuku iz svog stana u Damasku ujutro 25. veljače 1962. Poruka je s oduševljenjem primljena u sjedištu Amana u Tel Avivu (Britton 2009).

U javnosti je Kamel ubrzo postao poznat kao društven čovjek koji voli trošiti. To mu je, uz preporuke prijatelja iz Buenos Airesa, otvorilo mnoga vrata. Iako razni izvori navode da je on u Damasku vodio glamurozan život, družio se s elitom i u svom velikom stanu priređivao zabave na kojima su se visokopozicionirani dužnosnici sastajali s tajnicama iz Ministarstva obrane, stjuardesama i pjevačicama, izgleda da nije bilo baš tako. Prvo, Eli Cohen nije rasipao novac Amana i u svojim zahtjevima je bio skroman. Vjerojatno je jedan od razloga odabira baš tog stana bilo motrenje zgrade sirijskog Glavnog stožera.

Njegov je stan bio uređen (ako se to može tako nazvati) na način kako vojnik organizira prikrivenu motriteljsku postaju, dostanu za osnovni život bez ikakvog komoditeta. Pet od ukupno sedam soba (prostorija) u stanu bilo je potpuno prazno. Nije imao spremačicu ni kuharicu, sam je čistio stan, prao rublje, kuhao (Britton 2009). Poslugu nije smio imati jer bi prije ili kasnije neka znatizeljna sobarica ili kuhar otkrili stvari koje su ga mogle kompromitirati. Taj detalj iz svakodnevnog života najbolje pokazuje sav „glamur“ obavještajnog posla. Naravno, ako ga čovjek obavlja kako treba. Prema jednom Sirijcu (predstavio se kao Fareed), koji je poznao Kamela u Damasku, Eli je u spavaćoj sobi imao željezni krevet (za jednu osobu), ormar i (običan) stol koji je služio kao pisali stol. Na ulazu u stan bio je samo mali stol. U kuhinji je imao mali frižider i mali plinski štednjak. Uglavnom je doručkovao sendvič sa sirom, ručao je Maggi pileću juhu iz vrećice.

Prijatelji s kojima se družio pitali su se kakav je to poslovni čovjek kad živi tako skromno. Kamel je bio (najblaže rečeno) štedljiv, nije imao auto, rijetko je koristio javni prijevoz (kako se onda kretao po Damasku?), u restoranima je nastojao da njegovim prijateljima plate račun (Britton 2009). Tijekom prve godine boravka u Damasku Eli Cohen družio se s tek nekoliko ljudi, riječ je o običnim ljudima i njihovim obiteljima koje su ga rado ugošćivale (Britton 2009). Vjerojatno je Cohen te ljude doista smatrao prijateljima, u svakom slučaju on od njih nije imao nikakve koristi (niti je to želio). Nakon te prve godine Kamelovo se ponašanje potpuno promijenilo. Počeo se družiti s visokorangiranim dužnosnicima, pripadnicima stranke Baas (Baath). Tu su promjenu opazili njegovi dotadašnji prijatelji, počeli su ga se plašiti, a on ih je izbjegavao (Britton 2009). Vjerojatno se udaljio od dotadašnjih prijatelja kako bi ih zaštitio, bio je svjestan da bi ih druženje s njim moglo dovesti u opasnost.

Kad je 8. ožujka 1963. stranka Baas (točnije: Vojni komitet) državnim udarom preuzela vlast u Siriji, situacija u zemlji naglo se promijenila. Vojni komitet je Elijevog „prijatelja“ iz Buenos Airesa, brigadira Amina al-Hafeza, imenovao ministrom unutarnjih poslova. Stanje u Siriji bilo je kaotično kad su 18. srpnja 1963. neki časnici (uz pomoć egipatske obavještajne službe) pokrenuli udar protiv nove vlasti, napadnuta je i zgrada Glavnog stožera koju je osobno branio al-Hafez. Udar je propao, nova se vlast stabilizirala, a Kamel (član stranke Baas otprije) je bio, ako ne u samom središtu

zbivanja, onda vrlo blizu. Doslovno blizu, jer je iz svog stana mogao pratiti napad na Glavni stožer i rasplet situacije.

Eli Cohen u Izrael je slao neprocjenjive vojne i političke tajne, naročito nakon što je 27. srpnja 1963. (sad) general Amin al-Hafez postao sirijski predsjednik (točnije: predsjednik Nacionalnog vijeća revolucionarnog zapovjedništva). Čak i da Cohen nije uspio prodrijeti toliko visoko (a dospio je najviše moguće), to što je unajmio stan nasuprot sirijskog Glavnog stožera značilo je da Izrael ima agenta u Damasku koji svakodnevno, iz sata u sat zna tko ulazi i izlazi iz zgrade Glavnog stožera, koja su svjetla upaljena noću itd. (Britton 2009). Pojačana aktivnost noću, dolazak u rane jutarnje sate većeg broja vozila ili (u medijima neobjavljen) posjet nekog visokog stranog gosta vrlo su važni podaci u obavještajnom radu.

Za svoju obitelj, uključujući i brata Mauricea, Eli je bio poslovni čovjek koji u inozemstvu kupuje informatičku i elektroničku opremu za izraelsku vladu i zbog toga mora živjeti u Europi, ali puno putuje. Maurice je u Amanu bio zadužen za šifriranje i dešifriranje poruka za i od izraelskog obavještajca kojeg su u Amanu zvali „naš čovjek u Damasku“. Budući da su poruke ponekad na kraju sadržavale privatne podatke o obitelji tog obavještajca, Maurice je shvatio da je to njegov brat Eli. Kad je Eli došao na odmor u Izrael, Maurice mu je indirektno dao do znanja da zna što i gdje on radi. Eli je o tome obavijestio nadređene, koji su upozorili Mauricea da o tome ne smije nikome pričati, čak ni s Elijem. Prema Mauriceu, Eli je u Damasku kao osnovu za šifriranje svojih poruka koristio roman *Tri mušketira* (Britton 2009).

U tekstovima o Eliju Cohenu ponekad postoji zbrka oko toga jesu li on i njegov brat Maurice bili pripadnici Amana ili Mossada. Na početku su obojica bili pripadnici Amana, vojno-obavještajne službe. Eli Cohen bio je pripadnik Postrojbe 131 još u Egiptu, samo što je vjerojatno „pauzirao“ nekoliko godina nakon dolaska u Izrael. Kasnije je Postrojba 131 preimenovana u Postrojbu 188, ali su pripadnici i zadaće ostale iste. Maurice je bio šifrant u komunikacijskom odjelu Amana. Cijela Postrojba 188 prebačena je 1964. u Mossad (Britton 2009). Zadaće Postrojbe 188 ostale su iste, a komunikacijski odjel je istovremeno obavljao posao i za Mossad i za Aman. Te je promjene izvršio general bojnič Meir Amit, ravnatelj Amana koji je u ožujku 1963. postavljen i za ravnatelja Mossada (devet mjeseci obnašao je obje dužnosti, nakon toga je ostao samo direktor Mossada). Meir Amit je u Mossad unio organizacijske i radne promjene, ali je i svoje elitne agente iz Amana prebacio u Mossad, pa tako i Elija Cohena i već spomenutog Wolfganga Lotza koji je radio u Kairu (Joffe 2009).

RADIOKOMUNIKACIJE

Eli Cohen nije imao puno mogućnosti za slanje podataka u Izrael. Ponekad je nevidljivom tintom pisao izvješća unutar pisama koja je slao „poslovnim partnerima“ u Švicarskoj, ili je poruke i mikrofilmove sakrivao u predmetima koje je poštom slao u Švicarsku (Rebić1990). Ipak, najvažnija (i najžurnija) izvješća morao je slati u Izrael radio-vezom i tu boljeg rješenja nije bilo.

Cohen je prije puta u Siriju opremljen najmodernijom špijunskom opremom. U opremu je spadao i tada najmoderniji minijaturni radiopredajnik, skriven u lažnom (dvostrukom) dnu električnog miksera. Žnora električnog brijaćeg aparata služila je kao antena za taj predajnik (Britton 2009). Prema drugima, radiopredajnik je bio sakriven u kuhalu za čaj, a žnora brijaćeg aparata i ovdje se spominje kao antena (Rebić 1990). Uglavnom svi izvori spominju „snažan“ minijaturni radiopredajnik. Naravno, predajnik nije bio snažan, tj. velike izlazne snage, već su stručnjaci izradili predajnik dovoljan da iz Damaska „dosegne“ Izrael i dovoljno malen da se može lako sakriti.

Ustvari je predajnik za nemoduliranu telegrafiju (radiotelegrafiju) najjednostavniji predajnik. Cohen je tipkajući (u ritmu Morseove abecede) poruku, znak po znak, na tipkalu uključivao predajnik koji je proizvodio visokofrekventnu struju određene frekvencije koja je dolazila u (žičnu) antenu predajnika. Zbog protjecanja izmjenične visokofrekventne struje u antenu u okolini antene su nastajali visokofrekventni elektromagnetski valovi koji se šire u prostor oko antene. Elektromagnetski valovi koji se koriste u radiokomunikacijama zovu se radiovalovi. Kad bi radiovalovi, koje je proizveo Cohenov predajnik, došli do prijemne antene u Izraelu, u toj bi se anteni inducirala visokofrekventna izmjenična struja iste frekvencije i oblika kao u predajnoj anteni, naravno, nešto slabija zbog prijeđenog puta (Metzger 1985). Radiovalovi visoke frekvencije (kratkovalnog) opsega (frekvencije 3–30 MHz) od predajne antene šire se na dva načina, kao površinski i kao prostorni valovi. Površinski valovi šire se do određene udaljenosti od predajne antene slijedeći zakrivljenost Zemlje. Prostorni valovi iz antene predajnika šire se u atmosferu, dolaze do određenog sloja (ionosfere) od kojeg se odbijaju te se vraćaju na Zemlju (Poole).

Ionosfera se sastoji od E-sloja, F_1 -sloja, F_2 -sloja i D-sloja. D-sloj postoji tijekom svijetlog dijela dana, jer većinom iščezava tijekom noći. D-sloj apsorbira (oslabljuje) srednjevalne i neke kratkovalne radiovalove visoke frekvencije. E-sloj se nalazi na visini 100–120 km, danju omogućuje veze na umjerenim udaljenostima na opsezima od 3 i 7 MHz. Noću E-sloj djelomično nestaje pa radiovalovi frekventnih opsega 3 i 7 MHz prolaze kroz ovaj sloj i odbijaju se od F-sloja, što omogućuje veze na većim udaljenostima. Noću se od E-sloja odbijaju samo srednjevalni radiovalovi što omogućuje njihov veći domet (Metzger 1985; Poole).

Prostor između krajnje točke do koje dopire površinski val i točke na kojoj se prostorni val vraća na Zemlju naziva se mrtva zona u kojoj nije moguć prijem signala predajnika. U našem slučaju, mrtva zona se prostirala od određene udaljenosti od Cohenovog stana u Damasku do nekog mjesta u Izraelu. Prijemnik je u Izraelu mogao biti postavljen na mjesto najboljeg mogućeg prijema i što se toga tiče Aman je imao više mogućnosti. Najbliži grad u Izraelu je Safed, udaljen od Damaska 97 km, ali to je vjerojatno ipak bilo preblizu. Prijemnik je mogao biti u Haifi (145 km od Damaska) ili Tel Avivu (145 km od Damaska), pa čak i u Eilatu (456 km od Damaska). A možda su, barem u početku, prijemnici raspoređeni po Izraelu istovremeno primali signale poslana iz Cohenovog stana u Damasku. Vjerojatno je radiopredajnik radio na frekventnom opsegu od 3 MHz, što je omogućavalo da uz vrlo malu snagu predajnika (do 5 watta izlazne snage) poruka iz Damaska može biti primljena u Izraelu.

Radio-veza Elija Cohena može se usporediti s radio-vezom Richarda Sorgea, obavještajca sovjetske vojno-obavještajne službe, koji je bio na čelu mreže koja je uspješno djelovala u Japanu od 1933. do listopada 1941. Sorgeov radiotelegrafist bio je Max Clausen, vrlo vješt i iskusan radiotehničar i operater, koji je od radiouređaja i dijelova, kupljenih u tokijskim trgovinama, sastavio jednostavan, ali učinkovit kratkovalni (visokofrekventan) radiotelegrafski predajnik pomoću kojeg je iz Tokija godinama slao poruke u 1063 km udaljeni Vladivostok. Japanci su poruke presretali, još od 1938. znali su da dolaze iz Tokija, ali policijski mobilni radiogoniometri nisu mogli odrediti poziciju predajnika. Sorgeova mreža otkrivena je slučajno, u sklopu istrage protiv japanskih komunista japanska je policija došla do pojedinih osoba iz mreže i na kraju i do Sorgea i Clausena (Kahn 1979).

Clausenov predajnik bio je najjednostavniji mogući visokofrekventni radiopredajnik, riječ je o visokofrekventnom oscilatoru sastavljenom od dvije elektronske cijevi i još nekoliko elemenata (otpornici, kondenzatori itd.). Predajnik je radio na frekvencijama od 7,7 do 8,1 MHz, a izlazna snaga predajnika bila je 3,2 watta (Drephal 2013; Millard 2001). Kad je Clausen radio iz svog stana uređaj je bio na stolu, a žična antena i protuteg (uzemljenje) bili su razapeti u obliku slova V (oboje dužine 6,8 metara) kroz prostoriju s uređajem, hodnik i sobu. Antena je išla u visinu, na kraju je u sobi bila pričvršćena na nadvratnik (gredu koja stoji iznad vrata), dok je protuteža bila pričvršćena na visini od 12,5 do 15 cm od poda (Drephal 2013).

Navodno je Cohen postavio žičnu antenu duž „cijevi“ (možda oluka?) ispred prozora radne sobe. To bi onda vjerojatno značilo da je predajnik prije slanja stavio na pisači stol, spojio predajnik na napajanje i antenu i radiotelegrafijom slao poruku u Izrael. Na suđenju je Cohen rekao da ga je jedan prijatelj, vojni časnik koji ga je znao posjećivati, upitao kakva je to neobična radijska antena, a Cohen mu je objasnio da pomoću te antene može slušati radioprogram iz Buenos Airesa, što je ovaj prihvatio (Britton 2009). Odgovor je bio odličan jer su se kratkovalni (visokofrekventni) radioprijemnici uvijek spajali na žične antene kako bi se mogle čuti udaljene radiopostaje.

Prema već spomenutom Sirijcu Fareedu, koji je poznao Kamela u Damasku, neki susjed je jednom rano ujutro na (ravnom) krovu vješao odjeću da se suši i vidio Kamela kako leži na podu u svome stanu i nešto radi s nekom električnom napravom. Kad je Kamela upitao što to radi, on se uznemirio i rekao da provjerava antenu radioprijemnika kako bi mogao čuti vijesti iz Argentine. Susjed nije povjerovao i sve je ispričao Waheedu Kutubu (Kamelovom prijatelju i susjedu, inače bratu čovjeka koji je Kamelu iznajmio stan) koji ga je umirio.

Prema Fareedu, Cohen je u spavaćoj sobi imao „skupi radioprijemnik Zeneth“ i fotoaparat Canon (Britton 2009). „Skupi radioprijemnik Zenith“ bio je vjerojatno Trans-Oceanic Royal 1000, tada najmoderniji radioprijemnik američke tvrtke Zenith. Royal 1000, koji se pojavio na tržištu 1957., mogao je primati radioprogram na srednjim i kratkim valovima, npr. od 2 do 4 MHz (*Trans-Oceanic*). Budući da Royal 1000 nije mogao primati nedomuliranu telegrafiju, vjerojatno je Cohen pomoću njega pratio izraelsku „numbers station“² i tako primao poruke nadređenih. Pomoću

² Tijekom hladnog rata (a i kasnije, sve do danas) postojale su postaje poznate kao „numbers

opreme, koju je donio uz fotoaparat Canon, Cohen mogao je izrađivati negativne mikrofilmova (Britton 2009). Cohen je koristio fotoaparat i na putovanjima, prilikom posjeta Golanskoj visoravni, vojnim bazama itd. Vjerojatno je u fotografiranju bio vrlo vješt jer se time iz hobija bavio još u Egiptu.

Uglavnom se navodi da je Cohen poruke slao ujutro, u zoru. Međutim, navodi se i da je slao poruke uvečer, čak i da je uhićen uvečer dok je slao poruku u Izrael (Rebić 1990). Vjerojatno se ipak radilo o zori, ali tehnički je to potpuno svejedno: zora i sumrak najbolji su ako se želi smanjiti mogućnost lokacije visokofrekventnog radiopredajnika. I Max Clausen je nakon rata rekao da su najbolji atmosferski uvjeti za slanje poruka bili u zoru i u sumrak, on sam slao je poruke uvijek u sumrak (Drephal 2013). Eli Cohen je vjerojatno slao poruke u zoru jer je tada mogao osigurati da bude sam, što je navečer bilo puno teže.

U slučaju tajnih radiopredajnika najpovoljniji vremenski uvjeti znače doba dana kad je najteže odrediti ilegalni radiopredajnik radiogoniometrijom.³ Ipak, i uz najbolju opremu, smjeranje visokofrekventnih prostornih signala nikad nije savršeno točno jer prostorni valovi od predajnika do radiogoniometrijskog prijemnika stalno putuju različitim putovima, odbijajući se od različitih visina u ionosferi. Taj je problem najveći sat vremena oko izlaska i zalaska Sunca, kad se stanje ionosfere naglo mijenja, kad se prostorni signali (u slučaju Cohena i Clausena) frekvencija 3 i 7 MHz ponekad odbijaju od E-sloja, ponekad od F-sloja, a i D-sloj ih nekad više a nekad manje oslabljuje. I zbog toga je Cohen slao poruke u zoru, a Clausen u sumrak.

Površinske visokofrekventne signale puno je lakše smjerati, dovoljni su radio-prijemnik i najjednostavnija okvirna antena. Ti su signali konstantne snage, a usto ih je nemoguće potpuno smanjiti. Zbog toga je pravilan odabir frekvencije i snage predajnika vrlo važan. Naime, domet površinskog vala ovisi o frekvenciji, izlaznoj snazi predajnika i vrsti antene. S porastom frekvencije i smanjenjem snage predajnika smanjuje se domet površinskog vala (Introduction to HF Radio Propagation, 2012.).

stations", koje su na kratkom valu emitirale poruke koje su se sastojale od skupina brojeva i/ili slova (uglavnom četiri ili pet u jednoj skupini). Bile su to šifrirane poruke agentima na terenu. Poznati slučajevi pokazuju da je riječ o jednokratnoj šifri koju je nemoguće matematički dekriptirati. Poruke su uglavnom izgovarale žene (ženski je glas jasniji i bolje se razaznaje čak i kod smetnji), ali i muškarci i djeca, pa i elektronski generirani glasovi. Ponekad su te postaje emitirale poruke pomoću Morseovih znakova, ali uglavnom se radilo o klasičnim radiofonijskim postajama. Takav se program može primati i na „običnom“ kratkovalnom prijemniku, čije posjedovanje samo po sebi ne mora biti sumnjivo (Rijmenants 2009). Naravno, ako se prilikom pretresa pronađu upute za jednokratnu šifru, to je onda nešto sasvim drugo.

³ Radiogoniometrija (ili smjeranje) je određivanje smjera iz kojeg dolaze signali radiopredajnika. Radiogoniometar je uređaj koji se sastoji od prijemnika i specijalne usmjerene antene. Postoji više vrsta radiogoniometrijskih antena, u početku su to bile jednostavne okvirne antene, zatim antena Bellini-Tosi (dvije ukrštene okvirne antene), na kraju Adcock antena, razvijena za smjeranje visokofrekventnih (kratkovalnih) prostornih radiovalova. Radiogoniometri mogu biti stacionarni, u tom slučaju potrebna su barem dva radiogoniometra kako bi se ukrštanjem dva smjera dobila pozicija predajnika, ili može biti jedan pokretni radiogoniometar (uglavnom skriven u kombiju i sl.) koji se kreće i koji tijekom kretanja dobije dva ili više smjerova iz kojih dolaze signali jednog predajnika, ukrštava te smjerove i dobije poziciju tog predajnika (*direction finding*).

Isto tako, suhi (pjeskoviti) teren i gradsko područje dodatno smanjuju širenje površinskih valova. U svakom slučaju, površinski val treba smanjiti koliko je to moguće jer je on najpovoljniji za smjeranje.

Postoje i drugi načini pomoću kojih se može smanjiti mogućnost lociranja radio-predajnika. Između ostalog, potrebno je mijenjati frekvencije i vrijeme rada predajnika i treba često mijenjati poziciju predajnika. Naravno, riječ je o teoriji, u praksi je to ponekad neostvarivo. Cohen nije imao previše mogućnosti mijenjati frekvenciju predajnika jer se morao držati opsega od 3 MHz kako bi njegove poruke mogle biti primljene u Izraelu. Kad protiv sebe imate iskusne stručnjake, sasvim je svejedno šaljete li poruku na, npr., 3124 kHz ili 2985 kHz, vješt operater uz pomoć dobrog prijemnika brzo će otkriti novu frekvenciju. Što se tiče vremena rada, Cohen je mogao slati poruke u zoru i u sumrak kako bi iskoristio nestabilno stanje ionosfere. Poziciju predajnika nije mogao mijenjati jer nije imao drugi stan.

Kad su iranski studenti u studenom 1979. zauzeli veleposlanstvo SAD-a u Teheranu, među dokumentima CIA-e koje su pronašli bila je i CIA-ina analiza izraelskih obavještajnih službi, napisana u ožujku 1979. Prema toj analizi, Cohenu su u Damasku pomagala „dva Arapa“ koje su unovačili (angažirali) Izraelci. Cohen je pao, između ostalog, i zbog toga što je koristio ručne Morseove znakove, a, kad je uhićen, u eteru je bio (slao poruku) jedan sat (Secret CIA Documents on Mossad, 1982.). CIA-ina analiza sadrži i neke pogrešne podatke, npr. da je Mossad angažirao Elija Cohena (dok je Cohen barem u početku bio pripadnik Amana) pa analizi treba pristupiti s oprezom. „Dva Arapa“ drugdje se ne spominju. Ako je Cohen slao poruku jedan sat, riječ je o doista dugoj poruci. Ako je tipkao osamdeset Morseovih znakova u minuti, onda je mogao poslati poruku koja bi danas zauzimala nešto više od jedne stranice formata A4, veličine fonta 12, što bi bila zaista duga obavještajna poruka.

Prema CIA-inoj analizi, agenti Amana djeluju unutar mreže ili kao pojedinci („vukovi samotnjaci“). Aman je preferirao da dobro pozicionirani agenti (Eli Cohen bio je jedan od njih) ostanu „vukovi samotnjaci“ (Secret CIA Documents on Mossad, 1982.). To je, naravno, ispravno, takav je agent sigurniji, ali isto tako on (ona), uz to što je agent, mora biti (barem) još i radiooperater. Aman je komunicirao s agentima pismima (nevidljiva tinta, mikrotočke) preko trećih zemalja, radio-vezom ili preko „poštanskih sandučića“. U slučaju Elija Cohena korištena su prva dva načina, treći je u zemlji kao što je bila (i ostala) Sirija bio nemoguć. Uglavnom su agenti imali samo radioprijemnike, a ne i predajnike (Secret CIA Documents on Mossad, 1982.). Ovaj navod potvrđuje nagađanja da su izraelski agenti primali poruke pomoću običnih radioprijemnika slušajući izraelsku „numbers station“. Ako su „dva Arapa“ doista pomagala Cohenu u Damasku, onda bi to moglo značiti da je u početku (dok se nije znalo koliko će visoko dogurati) bilo planirano da Eli vodi mrežu, a ne da bude „vuk samotnjak“. Ista analiza navodi da je Aman imao problema sa svojim arapskim agentima i što se tiče točnosti njihovih izvješća, i što se tiče čuvanja tajni.

UHIĆENJE

Eli Cohen je posljednji put posjetio Izrael (tajno, naravno) u studenom 1964. zbog rođenja svog trećeg djeteta, sina Shaula. Članovi obitelji Cohen tvrde da je bio zabrinut i da je tražio od nadređenih da se više ne vraća u Damask, ali je pod pritiskom ipak otišao. Mossad tvrdi da nije bilo tako, nego da su Cohena upozorili da bude oprezniji, da rjeđe šalje poruke radiom itd. (Britton 2009). Obje verzije mogu biti točne. Cohen je sasvim sigurno bio zabrinut, predugo je bio na terenu, previše visoko se popeo, kao inteligentan čovjek znao je što to znači. Možda je i načuo nešto o dolasku sovjetskih stručnjaka za lociranje radiopredajnika. S druge strane, čak i da je zatražio da ne ide opet Damask, i ako su ga nagovorili (ili „nagovorili“) da se ipak vrati, na kraju su mu sigurno rekli da bude oprezniji, da mu poruke budu kraće i da ih rjeđe šalje radijem. Što su mu drugo i mogli reći?

Najčešće se kao uzrok pada Elija Cohena navodi njegova nesmotrena uporaba radiopredajnika. Njegov nadređeni u Mossadu tvrdi da nije bio problem u načinu slanja i dobu dana kad je poruke slao, ili u šifri kojom su poruke šifrirane. Problem je bio u tome što je slao poruke prečesto, više od jednom tjedno (Britton 2009). Sirijci su znali da povjerljivi podaci „cure“, ali sami nisu mogli otkriti tko (i odakle) šalje podatke u Izrael pa su pozvali stručnjake iz sovjetskog GRU-a (vojno-obavještajna služba) da uz pomoć svoje osjetljive opreme lociraju tajni radiopredajnik. I Sovjetski Savez je bio zainteresiran za taj slučaj jer je nepoznati špijun iz Damaska slao podatke o njihovoj vojnoj opremi (koju su isporučivali Siriji).

Sovjetski su stručnjaci prvo otprilike (ugrubo) odredili u kojem se dijelu Damaska nalazi tajni radiopredajnik pa su u vrijeme slanja poruke u Izrael isključivali električno napajanje u određenom dijelu grada. Kad je slanje poruke naglo prestalo, to je značilo da je predajnik negdje u području koje su upravo isključili iz električne mreže (Britton 2009). Sovjeti su vjerojatno koristili vrlo kratke prekide napajanja te su pratili oblik signala Cohenovog predajnika vrlo osjetljivom opremom (osciloskopom), u suprotnom bi iskusan čovjek, kakav je bio Eli Cohen, jako dobro znao o čemu je riječ. Nakon što su odredili u kojem se dijelu grada nalazi tajni radiopredajnik, sovjetski su stručnjaci vjerojatno obavili blisko izviđanje pomoću malih radiogoniometrijskih prijemnika⁴ skrivenih ispod odjeće operatera.

Njemačke službe sigurnosti (Abwehr, SD itd.) su u Drugom svjetskom ratu koristile mali radiogoniometar zvan *Gürtelpeilgerät*, koji su operateri nosili ispod kaputa, mantila i sl. I okvirnu antenu su tako nosili, a operator bi, okrećući se, ustanovio iz kojeg smjera prima signale. Uz male slušalice (za jedno uho) postojao je i pokazivač snage primljenog signala, koji je operator nosio na lijevoj ruci maskiran kao ručni sat. *Gürtelpeilgerät* je smjerao površinske valove do 3 km udaljenosti, ovisno o području (grad, selo itd.). Najučinkovitiji je bio do kilometar udaljenosti od predajnika.⁵ Ako je

⁴ Ruski naziv za te male radiogoniometre je „pelengator pojasnoj“ – radiogoniometar na remenu.

⁵ Crypto Museum. <http://www.cryptomuseum.com>

najučinkovitiji bio do kilometar udaljenosti od predajnika, znači da je u gradovima to bio domet površinskih valova koje je predajnik emitirao.⁶

Kasniji modeli prikrivenih radiogoniometara nastali su na temelju *Gürtelpeilgeräta* pa su u Damasku sovjetski stručnjaci vjerojatno koristili sličan model kako bi točno locirali Cohenov predajnik. Naravno, prije toga su vjerojatno koristili radiogoniometar u kolima (npr. u kombiju) kako bi odredili u kojem se dijelu grada predajnik nalazi.

Navodno je Eli Cohen toliko često i dugo slao poruke da su se obližnja veleposlanstva (naročito se spominje indijsko veleposlanstvo) bunila da im netko ometa radiokomunikacije s njihovim državama. To vjerojatno nije točno. Prvo, Cohenov radiopredajnik bio je male snage pa nije mogao praviti puno smetnji. Zatim, frekvencije na kojima je Cohen radio bile su (vjerojatno) negdje u opsegu 3 MHz, dok su Indijci vjerojatno koristili opsege (danju) 16 MHz i (noću) 8 MHz. I na kraju, u blizini je bila zgrada sirijskog Glavnog stožera pa, ako su smetnje postojale, veleposlanstvo bi vjerojatno pomislilo da smetnje uzrokuje neko radio-središte u toj zgradi i vjerojatno ništa ne bi prijavilo. Osim toga, ako je Cohenov predajnik i uzrokovao smetnje u okolini, to bi prvo na svojim radioprijemnicima i TV prijemnicima zapazili susjedi u zgradi u kojoj je Cohen živio i sigurno bi ga pitali ima li i on takvih smetnji.

Navodno su Sirijci na kraju, kad su bili već jako blizu, zapovjedili radio-šutnju (zabranu uporabe radiopredajnika) pa su lakše odredili poziciju tajnog radiopredajnika. Eli Cohen o tome navodno nije znao ništa jer se tek vratio iz Izraela (Britton 2009). Naravno, više aktivnih predajnika u gradu stvorilo bi mnoštvo površinskih signala. Međutim, radilo se o slanju poruke u zoru, kad malotko (legalno) koristi radio-vezu, tako da podatak o zapovjedenj radio-šutnji i nije previše važan.

Dok je pred zoru 18. siječnja 1965. Eli Cohen slao poruku, sirijska služba sigurnosti provalila mu je u stan i uhitila ga. Ništa nije mogao zaniijekati, uhvaćen je na djelu (Stockton 2006). Ostavši smiren, kad su ga prisilili da dovrši poruku, tipkajući Morseove znakove na drugačiji način i dodajući skriveni znak za opasnost, dao je do znanja nadređenima u Mossadu da je uhićen. Kad su Sirijci shvatili da Mossad sve zna, tadašnjem izraelskom premijeru Leviju Eshkolu preko Mossada su poslali poruku u kojoj su ga na ironičan način obavijestili da su „Kamel i njegovi prijatelji“ uhićeni (Britton 2009).

⁶ U Europi su u Drugom svjetskom ratu dva najbrojnija obavještajna radiouređaja bili BP-3, koji su izradili poljski inženjeri, pripadnici službe veze poljske vojske u Britaniji, i Type 3 Mk. II (poznat i kao B2), koji je izradila britanska SOE. Oba uređaja radila su radiotelegrafijom, bili su smješteni u koferu i koristili su žične antene i uzemljenja (protuteža). BP-3 radio je na frekvencijama 2–8 MHz, izlazna snaga bila je 50 watta. Radilo se o dotad najboljem radiouređaju te namjene u Britaniji pa su ga koristili ne samo Poljaci (Domovinska vojska u Poljskoj i mreže poljske obavještajne službe posvuda po Europi, koje su radile za britanski MI6), nego i britanska SOE i pokreti otpora u Europi. Britanski uređaj Type 3 Mk. II (B2) radio je na frekvencijama 3–16 MHz, izlazna snaga bila mu je 20 watta (*Crypto Museum*). Naravno, poljski je uređaj bio snažniji jer je bio prvenstveno namijenjen za slanje poruka iz Poljske u Britaniju, dok je britanski bio slabiji jer je prvenstveno bio namijenjen za slanje poruka iz zapadne Europe u Britaniju. Ipak, može se zaključiti da su površinski valovi predajnika snage 20–50 watta imali domet do oko 1 km. Cohenov predajnik u Damasku bio je puno slabiji, možda mu je izlazna snaga bila 5 watta, pa je i domet površinskog vala bio puno manji.

Eli Cohen navodno je identificiran nakon što su njegov radiopredajnik locirali sovjetski stručnjaci. I to je vjerojatno, barem tehnički, istina. Međutim, šef sirijske vojnoobavještajne službe brigadir Ahmed Su'edani nikad nije volio Kamela, bio je ljubomoran na tog „došljaka iz Argentine“ koji je bio blizak s predsjednikom i vjerojatno je otprije sumnjao da je Kamel nekakav špijun. Međutim, bez čvrstog dokaza nije smio ništa poduzeti protiv „predsjednikovog prijatelja“, a taj dokaz pribavili su mu sovjetski stručnjaci. Možda je Su'edani spomenutu (moguću) dugu poruku, koja je žurno trebala biti poslana u Izrael, podmetnuo Eliju Cohenu natjeravši ga tako da pošalje predugu poruku, što je pomoglo sovjetskim stručnjacima da lakše odrede poziciju Cohenovog radiopredajnika.

Prema jednoj verziji, Eli Cohen je na nekoj fotografiji prepoznat kao osoba koja je prije puno godina uhićena u Egiptu (Sanua 2001). Naime, Kamel je bio u pratnji egipatskog generala Ali Amera kad je ovaj posjetio sirijsko-izraelsku granicu i tijekom tog posjeta snimljena je bar jedna fotografija na kojoj je bio i Cohen. General Amer (ili netko iz njegove pratnje) je nakon povratka u Egipat pokazao tu fotografiju nekome tko je prepoznao Kamela kao Elija Cohena. Doista postoji mogućnost da je netko prepoznao Kamela kao čovjeka koji je nekad u Aleksandriji živio, bio uhićivan i ispitivan. Postoje fotografije Cohena u kokpitu sirijskog MIG-a 21 (na zemlji, naravno), zatim u društvu sirijskih časnika na Golanskoj visoravni (na granici s Izraelom), u pratnji sirijskog predsjednika al-Hafeza i ostalih visokih dužnosnika. Jednostavno, Kamel je bio previše poznat, previše se visoko popeo, fotografiranje je postalo neizbježno. Za obavještajca je uvijek opasno fotografirati se, ali Eli Cohen to ponekad nije mogao izbjeći.

Još jedan izraelski obavještajac poslan je u Siriju godinu ili dvije nakon dolaska Cohena u Damask, ali Cohen o njemu nije znao ništa. Odmah nakon vijesti o uhićenju Cohena, Mossad je tom obavještajcu naložio da se smjesta vrati u Izrael (Britton 2009). Izgleda da Mossad nije želio izgubiti još jednog obavještajca pa je igrao na sigurno. U svakom slučaju, nalog za povratak bio je toliko brz da je donesen prije nego što su Sirijci javno objavili uhićenje. Cohen je, naime, uhićen 18. siječnja, a Radio Damask objavio je to 24. siječnja 1965. (Britton 2009).

Cohen i ostali uhićeni (Sirijci koji su se družili s njim, neki od njih bili su vojni dužnosnici) u zatvoru su tijekom istrage mučeni. Najbrutalnije je mučen Cohen. Tijekom vrlo teške istrage i suđenja držao se hrabro i dostojanstveno. O Amanu i Mossadu i nije mogao puno toga reći (vjerojatno u službenim prostorijama nikad nije ni bio), ali je sigurno barem pokušao sačuvati podatke o nekim svojim vezama, možda o kuririma preko kojih je ponekad slao podatke u Izrael itd. Suđenje je proteklo kako se i moglo očekivati, a 8. svibnja 1965. objavljena je presuda: Eli Cohen je zbog špijunaže osuđen na smrt.

Izrael je pokrenuo veliku međunarodnu diplomatsku akciju kako bi se kazna ublažila. Uobičajena je praksa bila da uhićeni špijun bude osuđen na kaznu zatvora i da nakon nekog vremena bude razmijenjen. U ovom slučaju Sirija je bila odlučna. Nije pomoglo ni pismo pape Pavla VI. sirijskom predsjedniku. Zanimljivo je da je Argentina zamolila Damask da kao argentinskog državljana poštedi Cohena i jednu

argentinsku državljanku, također osuđenu na smrt zbog špijunaže u korist Izraela. Ime te žene nikad nije objavljeno (Britton 2009).

Izrael je bio spreman dati puno toga Siriji u zamjenu za život i slobodu Elija Cohena, ali zbog toga što je Kamel bio „prijatelj” predsjednika al-Hafeza (a to je bilo poznato) odluka o pogubljenju nije mogla biti promijenjena. S jedne je strane al-Hafezu bilo u interesu da razvodni priču o Cohenovom radu u Damasku širenjem glasina o tome kako je Cohenov stan služio za zabave službenika i časnika s raznim ženama itd., što je skretalo pozornost s al-Hafeza. S druge strane, al-Hafez nije smio pokazati slabost, prije svega pred svojim ljudima, ostavljajući „prijatelja” na životu. Cohen je mogao biti osuđen na doživotnu kaznu zatvora, s mogućnošću razmjene jednog dana, a što bi vrijeme više odmicalo cijena njegove slobode bila bi sve viša. Međutim, Cohen bi u zatvoru bio na raspolaganju istražiteljima, a mnogi od njih nisu bili skloni predsjedniku al-Hafezu pa je Cohen vrlo brzo pogubljen. Na taj je način al-Hafez pokazao odlučnost i istovremeno se riješio nezgodnog svjedoka.

Eli Cohen je obješen, pred više od 10 tisuća ljudi, 18. svibnja 1965. nešto poslije 3.35 sati na glavnom trgu u Damasku. Nakon pogubljenja na tijelo je postavljen pergament s napisanim protucionističkim parolama, a tijelo je ostavljeno da visi šest sati. Pogubljenje je od početka do kraja uživo prenosila sirijska televizija. U obitelji je vijest o pogubljenju prvo doznala majka Elija Cohena, koja je od trenutka uhićenja pažljivo pratila program Radio Damaska (Britton 2009; Stockton 2006).

Dawood Baghestani, Kurd koji je pet godina nakon Cohenovog pogubljenja bio zatočen u zatvoru u Damasku, na zidu svoje ćelije pronašao je tekst koji je navodno napisao (urezao) Cohen. Navodno je Cohen napisao da ni za čim ne žali, ali je svjestan činjenice da su mu neki, koji su mislili da mu pomažu, zapravo odmagali. Nakon što je oslobođen, Baghestani je sreo jednog Kurda koji je bio u zatvoru u isto vrijeme kad i Cohen, i on je rekao Baghestaniju kako je Cohen vjerovao da je uhvaćen „zbog bliskog suradnika” (Weiss 2011). Možda je Cohen zaista i napisao tih nekoliko rečenica na zidu ćelije dok je čekao pogubljenje. Ne mora značiti da je Cohen vjerovao da ga je netko namjerno (dragovoljno ili pod pritiskom) odao. Vjerojatnije je da je Cohen mislio da je odan nenamjerno, možda previše otvorenim izraelskim protumjerama na neke sirijske akcije, a što je Siriji moglo signalizirati za negdje cure podaci. A možda je mislio na svoje nadređene u Mossadu, koji ga nisu željeli na vrijeme povući iz Damaska.

ZAKLJUČAK

Eli Cohen je cijeli život bio vojnik svoje zemlje, bio je to i prije nego što je Izrael uspostavljen 1948. godine. Obavljao je opasan posao, i to je znao, ali je ipak otišao na zadatak koji ga je stajao života. Aman je trebao čovjeka s određenim iskustvom, znanjem, pa i izgledom, a Eli Cohen bio je logičan izbor. Je li Aman imao još kandidata, javnost ne zna i nikada neće doznati. Aman i, kasnije, Mossad poduzeli su sve što je bilo moguće da zaštite svog agenta. Legenda koju su u Mossadu stvorili bila je odlična. Prvo, iskoristili su osobu koja je zaista postojala. Tražili su, i našli su,

Sirijca koji nije imao skoro nikakve veze sa Sirijom: rođen u Bejrutu, živio u Aleksandriji, preselio u Argentinu... Sirijac koji ne zna puno o Siriji, koji ima naglasak kakav ima, sve kako bi se izbjegla neugodna pitanja. I to je manje-više bilo sve što je Aman mogao učiniti.

Na terenu je Eli Cohen bio prepušten sam sebi, razvoju događaja i sreći. Pomagalo mu se novcem, vjerojatno i savjetima, ali opet je sam morao odlučiti kada, gdje i koliko će poduzeti. Nitko mu nije morao objašnjavati važnost njegova rada, dovoljno je bilo da se prisjeti svojeg djetinjstva i mladosti u Egiptu, ili da se osvrne oko sebe i vidi srednjovjekovni (u najgorem smislu te riječi) položaj sirijskih Židova, pa da nastavi svoj rad kako bi spriječio da njegova djeca, supruga i ostala obitelj tako žive.

Ne treba kriviti Elija Cohena zbog mogućih grešaka. Kad je agent predugo na terenu, njegovo/njeno razotkrivanje samo je pitanje vremena. Važno je znati kad treba povući svog agenta i u tome je Mossad (ili pojedinac u njegovu vrhu) očito zakazao. Cohenu je trebalo dopustiti da potkraj 1964. ostane u Izraelu. Mogla se inscenirati njegova smrt u prometnoj nesreći u Švicarskoj, ili nešto slično, kako Sirijci ne bi shvatili da ih je Kamel špijunirao, a Eli Cohen bi napokon živio normalan obiteljski život koji je svakako zaslužio. Naravno, povratak u normalan život ne bi bio jednostavan, godine provedene u Siriji uzele bi svoj danak. Što se tiče zaposlenja, u najboljem slučaju dobio bi uredski posao u Mossadu, malo je vjerojatno da bi se uspio probiti u najviše ešalone službe. Ali, ostao bi živ, vidio bi svoju djecu kako rastu, imao bi sve ono što ljudi uzimaju zdravo za gotovo.

Obitelj Cohen nema dobro mišljenje o pojedincima koji su Eliju bili nadređeni u Mossadu. Zvuči nevjerojatno, ali zašto bi obitelj o tome lagala, da je Mossad obitelji rekao kako je postignut dogovor Izraela i Sirije: Sirijci će inscenirati pogubljenje, Eli će dobiti injekciju koja će ga uspavati, nakon toga će plastičnom operacijom izmijeniti njegovo lice i dopremiti ga na izraelsku granicu. Mossad je Mauriceu Cohenu mjesecima nakon Elijevog pogubljenja branio da napusti Izrael, plašili su se da ga Sirijci ne otmu. Jednom je Maurice odgovorio na telefonski poziv: nepoznata osoba rekla mu je da je Eli živ i da, ako ga želi vidjeti, ode u jedan grad (Maurice nije rekao koji grad i u kojoj državi). Maurice nije povjerovao i nije otišao (Britton 2009). Može se razumjeti Mossadov oprez, Maurice je previše znao ne samo o porukama svoga brata Elija, nego i o porukama drugih agenata, i nije se smjelo dopustiti da bude otet i ispitivan.

Izrael je poznat po tome što pregovara čak i u slučaju svojih poginulih vojnika, agenata, svojih građana uopće, i za to je spreman platiti određenu cijenu, pustiti određeni broj zatvorenika i sl. Unatoč stalnim molbama izraelske države i obitelji Cohen, Sirija nije nikad pristala posmrtno ostatke Elija Cohena vratiti u Izrael. To, naravno, najviše pogađa njegovu obitelj, posebno suprugu i njihovo troje djece. Supruga Nadia nikad se nije preudala, iako joj je Eli u svom posljednjem pismu (neposredno prije pogubljenja) napisao neka nastavi život i neka ne žali za onim što je prošlo.

Izrael je u Šestodnevnom ratu (u lipnju 1967.) zauzeo Golansku visoravan, područje izuzetno važno za sigurnost Izraela. Eli Cohen je to platio životom. Toga je bio

svjestan i Maurice Cohen (preminuo 2006.) koji je rekao: „Želim kosti svojeg brata, ako je išta preostalo. Možda je to samo prašina. (Ali) ako moramo vratiti Golan za njega, ja bih rekao ne“ (Britton 2009).

LITERATURA

- Britton, Wesley. 2009. The Eli Cohen Files. <http://www.spywise.net/cohenfiles.html> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Crypto Museum. <http://www.cryptomuseum.com> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Direction finding. http://en.wikipedia.org/wiki/Direction_finding (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Drephal, Anja. 2013. World War II Hackers: Stalin's best men, armed with paper and pen. 30c3 – 30th Chaos Communication Congress. Hamburg, 27. prosinca. <https://www.youtube.com/watch?v=pKM4TVxPHPk> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Geller, Doron. Israel Military Intelligence: Intelligence During the Six-Day War (1967). Jewish Virtual Library. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/intel67.html> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Introduction to HF Radio Propagation. 2012. Australian Government Bureau of Meteorology, Radio and Space Weather Services. <http://www.ips.gov.au/Educational/5/2/2> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Joffe, Lawrence. 2009. Major General Meir Amit. *The Guardian*, 28. srpnja. <http://www.theguardian.com/global/2009/jul/28/obituary-major-general-meir-amit> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Kahn, David. 1979. *Šifranti protiv špijuna*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet.
- Metzger, Božo. 1985. *Radio priručnik za amatere i tehničare*. Beograd: Tehnička knjiga.
- Millard, Robert T. 2001. *The Collector's Vacuum Tube Handbook. Volume I: The Non-RMA Numbered Receiving Tubes*. Chandler, Arizona: Sonoran Publishing. <http://books.google.hr/books?id=6KJGeYMzNMIC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Mizrahi, David. 2011. The Syrian Jew who saved Israel. *Community*. http://www.communitym.com/article.asp?article_id=101962 (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Poole, Ian. HF Ionospheric Radio Signal Propagation. Radio-Electronics.com. <http://www.radio-electronics.com/info/propagation/ionospheric/hf-propagation-basics.php> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Rebić, Đuro. 1990. *Špijuni na tekućoj vrpci*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet.

- Rijmenants, Dirk. 2009. Numbers Stations. <http://users.telenet.be/d.rijmenants/en/numbers.htm> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Sanua, Victor D. 2001. The History of Eli Cohen: An Egyptian born Jew who became Israel's greatest spy. <http://sefarad.org/lm/043/10.html> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Secret CIA Documents on Mossad. 1982. *CounterSpy*, svibanj-lipanj, str. 34–54. http://www.serendipity.li/cia/counterspy/secret_cia_documents_on_mossad.htm (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Stockton, Carla. 2006. Eli Cohen, Our Man in Damascus. <http://www.jewishmag.com/99mag/elicochen/elicochen.htm> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Trans-Oceanic. <http://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Oceanic> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).
- Weiss, Reuven. 2011. Eli knew someone betrayed him. *Ynet News*, 10. listopada. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4133377,00.html> (pristupljeno 15. siječnja 2015.).

HOW WAS CAUGHT "OUR MAN IN DAMASCUS"?

Robert Derenčin

SUMMARY

"Our man in Damascus" was Eli Cohen, Israeli intelligence officer who passed invaluable information for few year from damascus to Israel. Eli Cohen wasn't playboy-spy, who spent money of Mossad to make friendships with high-ranking Syrian officials in order to obtain information. Eli Cohen was lonely and modest soldier sent on enemy territory on risky mission. If Eli Cohen really make at least one fatal mistake and was caught because of it, it was inevitable end for a man who worked (too) long under very hard conditions.

Key words: Eli Cohen, Aman, Mossad, intelligence radio communications.

